

Biri var idi, biri yox idi

Məşhur nağıl qəhrəmanlarının rollarını dəyişsəniz, nə baş verər?

Mövzular:	Demokratiya, ayrı-seçkilik, gender bərabərliyi
Səviyyə:	2-ci səviyyə
Yaş həddi:	7-13 yaş
Müddəti:	40 dəqiqə
İştirakçıların sayı:	5-15 uşaq
Oyunun növü:	Nağılın nəql olunması, müzakirə
Xülasə:	Qəhrəmanların cinslərini dəyişməklə tanış bir nağıl və ya hekayənin yenidən nəql edilməsi və bunun əsasında gender stereotiplərinin müzakirəsi.
Məqsəd:	<ul style="list-style-type: none">- Nağıldakı və gündəlik həyatda olan gender rolları və xüsusiyyətlərinə aid olan stereotiplər barədə məlumat vermək.- Ənənəvi və qeyri-ənənəvi gender rollarını müzakirə etmək.- Gender bərabərliyini təşviq etmək.
Hazırlıq:	Nəqlinə 10 dəqiqədən çox vaxt sərf olunmayan məlum hekayədəki (roman, nağıl, film) qəhrəmanların cinslərini dəyişməklə yenidən yazın. Personajların adlarını və başqa detalları da dəyişin. Ənənəvi şəkildə davranan həm qadın, həm də kişi personajları olan bir hekayə seçin (Aşağıda göstərilən "Zoluşka" nümunəsinə baxın).
Resurslar:	Flipçart və qələmlər

Təlimatlar

1. Uşaqları dairədə rahat oturdun. Onlara bir hekayə nəql edəcəyinizi izah edin. Onlara başa salın ki, hekayəyə diqqətlə qulaq assınlar və hekayədə onlara qeyri-adi təsir bağışlayan məqamı qeyd etsinlər. Dəyişdirilmiş hekayəni uşaqlara oxuyun. Vaxtaşırı dayanın və uşaqlardan soruşun: "Bu hekayədə sizə qeyri-adi təsir bağışlayan məqam varmı?" Əgər bütün uşaqlar cinslərin dəyişildiyini başa düşsələr, onda hekayəni tam danışmağınıza ehtiyac olmayacaq. O zaman nəticələri müzakirə edə bilərsiniz.

2. Aşağıdakı sualları verərək hekayəni müzakirə edin:

- Hekayə sizin xoşunuza gəldimi?
- Hekayədə qeyri-adi bir şey var idimi?
- Nə zaman hekayədəki qeyri-adiliyi hiss etdiniz? Hekayədən nümunələr göstərməyi xahiş edin.

3. Uşaqlara izah edin ki, gündəlik təcrübə və gözləntilərimizdən fərqli olan şeylər bizə qeyri-adi görünür. Uşaqlardan gündəlik həyatda kişilərin və qadınların tipik xarakterləri və gördükləri tipik işlər haqqında fikirləməyi xahiş edin.

Aşağıdakı cədvəldə onların fikirlərini qeyd edin.

Cədvəl 1. Stereotip gender rolları

	Kişilər/Oğlanlar	Qadınlar/Qızlar
<i>Adi xüsusiyyətlər</i>	Hər şeylə maraqlanan, ağıllı, cəsur, hay-küylü, macəra axtaran, aqressiv, ambisiyalı, qısa saç düzümlü.	Nəzakətli, sakit, başqalarına qarşı diqqətli, həssas, utancaq, hər şeylə maraqlanan, intizamlı, don geyirlər, uzun saçlı.
<i>Adi davranışlar</i>	İdmanı sevirlər, dalaşqandırlar, işə gedirlər, aktivdirlər, yük maşını sürürlər.	Evdə otururlar, ev işləri ilə məşğul olurlar, çox asanlıqla ağlaya bilirlər, qeybətçidirlər, qəşəng geyinməyi sevirlər, böcəklərdən qorxurlar.

4. Bu cədvəli müzakirə edin:

➤ Bu cədvəli nağılın ilkin versiyası ilə müqayisə edin. Oradakı iştirakçılar öz rollarına və cinslərinə aid tipik xüsusiyyət və davranışlara malikdirlər (Məsələn, Zoluşka evdə oturur, ağlayır, onunla çox pis rəftar edirlər. Şahzadə həyat yoldaşı axtaran zaman ona gözəl paltar verilir. Şahzadə Zoluşkanı axtararkən ağıllı bir plan həyata keçirir).

➤ Uşaqlardan xahiş edin ki, qəhrəmanların özlərini ənənəvi qaydada apardığı və tipik xüsusiyyətlərə malik olduğu digər hekayələri yada salsınlar. Bu hekayələrin adlarını qeyd edin. Niyə bu hekayələri seçdiklərinin səbəbini şagirdlərdən soruşun.

5. Bugünkü həyatımızda yaşayan qadınlar və kişilər üçün bu xüsusiyyətlər və hərəkətlər xarakterikdirmi?

Aşağıdakılara uyğun cədvəl qurun və uşaqlardan xahiş edin ki, hekayələrdə və real həyatda müşahidə etdikləri qeyri-adi davranışları qeyd etsinlər.

Cədvəl 2. Qeyri-stereotip gender rolları

	Kişilər/Oğlanlar	Qadınlar/Qızlar
<i>Qeyri-adi xüsusiyyətlər</i>	<i>Hekayədə: Köməyə ehtiyacları var. Sizin təcrübənizdən:</i>	<i>Hekayədə: amiranə, ağıllı. Sizin təcrübənizdən:</i>
<i>Qeyri-adi davranışlar</i>	<i>Hekayədə: Ağlayırlar, ev işlərini görürlər, qəşəng paltarlar istəyirlər, evdə otururlar. Sizin təcrübənizdən:</i>	<i>Hekayədə: Həyat yoldaşı axtarmaqda fəaldırlar, bunun üçün yollar axtarırlar. Sizin təcrübənizdən:</i>

6. Aşağıdakı sualları verərək hər iki cədvəli müqayisə və müzakirə edin:

➤ Elə bir hekayə xatırlayırsınız ki, oradakı insanların qeyri-adi xüsusiyyətləri və qəribə davranışları olsun? Bu hekayələrin adlarını qeyd edin və şagirdlərdən niyə bu hekayələri seçdiklərinin səbəbini soruşun.

➤ Real həyatda qeyri-tipik xüsusiyyətləri və hərəkətləri olan kişi və qadınları tanıyırsınız? Uşaqlardan onların qeyri-adi keyfiyyətlərini və davranışlarını təsvir etmələrini və qeyri-adiliyin nədə təzahür etdiyini izah etməyi xahiş edin.

7. "Stereotip" sözünü izah edin və nümunələr verin.

8. Uşaqlardan xahiş edin ki, tipik xüsusiyyətlər və davranışlar göstərilən cədvələ baxsınlar, bioloji reallığı əks etdirən xüsusiyyət və davranışları təsəvvürlər, baxışlar və stereotiplərin nəticəsi olanlardan ayırsınlar.

9. Qeyd edin ki, bu gün pul qazanmaq, uşaqların tərbiyəsi ilə məşğul olmaq, ev işlərini görmək kişi və qadınların ümumi vəzifələridir.

Təhlil və qiymətləndirmə

1. Uşaqlar "stereotip" anlayışını dərk etdikdən sonra onlara aşağıdakı suallarla müraciət edin:

➤ Kişi və qadınların özlərinə uyğun gəlməyən davranışları zamanı digər insanların onlara qarşı münasibəti necə olur?

➤ Nə üçün bizim həm kişilərə və oğlanlara, həm də qadınlara və qızlara qarşı stereotiplərimiz ədalətsizlik sayılır.

➤ Gender stereotipləri kişilərlə qadınlar, oğlanlarla qızlar arasında bərabərsizliyi necə yaradır?

2. Stereotiplərə qarşı çıxmaq üçün nə edə bilərsiniz?

3. Uşaqlardan soruşun ki, insan hüquqları və gender stereotipləri arasındakı əlaqəni görürlərmi? Onlara başa salın ki, hər bir insanın cins və gender diskriminasiyası da daxil olmaqla, diskriminasiyadan qorunmaq hüququ vardır.

4. Uşaqlardan bu oyun haqqında nə düşündüklərini soruşun.

Davam etmək üçün təkliflər

➤ Uşaqlardan xahiş edin ki, elə bir hekayə axtarıb tapsınlar ki, oradakı qız və oğlanın hüquqları müəyyən dərəcədə bərabər, davranış və xüsusiyyətləri isə qeyri-ənənəvi olsun.

➤ "Oğlanlar ağlamaz!", "Mən nəyi sevirəm və nə edirəm?" oyunlarında da gender stereotipləri və onların təsirləri nəzərdən keçirilir.

Fəaliyyət üçün ideyalar

1. Uşaqlardan soruşun: "Bizim bölgəmizdəki insanlar özlərini hamı tərəfindən qəbul olunmuş davranışlara uyğun aparmadıqları halda (kişilər, qadınlar və ya qızlar) diskriminasiyaya məruz qalırlarmı?"

➤ Uşaqlardan xahiş edin ki, gündəlik həyatlarından nümunələr gətirsinlər.

➤ Uşaqlardan xahiş edin ki, diskriminasiyaya qarşı çıxmaq üçün nə edə biləcəklərini söyləsinlər.

Aparıcıya məsləhətlər

➤ Bu oyunda sizin məqsədiniz gender bərabərliyini rəğbətləndirmək və həm özlərinin, həm də başqalarının gender rollarına tənqidi münasibət bəsləməkdir.

➤ Ayrı-ayrı ölkələrdə, cəmiyyətlərdə və hətta ailələrdə kişilər və qadınların davranışları müxtəlifdir. Qeyd edin ki, bərabərlik həmişə "eynilik" demək deyildir.

➤ "Təhlil və qiymətləndirmə" bölməsində suallar verərkən həssas olmaq lazımdır, çünki bəzi uşaqlar qeyri-ənənəvi gender davranışlarına malik olan uşaqlarla dost olmaqdan imtina etdirlər. Onlara utanc verə biləcək bir müzakirəyə icazə verməyin.

➤ Kiçik yaşlı uşaqlarla işləyərkən "gender" və ya "gender rolları" kimi terminlərdən istifadə edilməməlidir. Lakin tədqiqatlar göstərir ki, hətta məktəbəqədər yaşlı uşaqlar artıq gender gözləntilərini anlaşırlar.

Adaptasiya

➤ Böyük qrup üçün: dörd nəfərdən ibarət kiçik qruplar təşkil edin. Hər qrupa cədvəl 1-i verib xahiş edin ki, kişilərin və qadınların tipik hərəkətlərini və keyfiyyətlərini qeyd

edərək öz nəticələrini təqdim etsinlər. Bütün qruplarla ənənəvi və qeyri-ənənəvi davranışları müzakirə edin. Sonra uşaqlardan öz kiçik qruplarına qayıtmalarını, kişilərin və qadınların qeyri-ənənəvi xüsusiyyətlərini və davranışlarını 2-ci cədvəldə qeyd etmələrini xahiş edin. Oyunu müzakirə edərək sona çatdırın.

➤ Böyük uşaqlar üçün: nağıl əvəzinə bir roman və ya tanış olan bir film seçilir. Müəllim hekayədəki qəhrəmanların cinslərini dəyişərək hekayəni danışmağa başlayır. Yarımçıq qalan hekayəni tamamlamağı uşaqlara tapşırır. Uşaqlar hekayəni yazdıqdan sonra təqdim edir.

PAYLAMA MATERIALI: OYUN ÜÇÜN MATERIALLAR

Zoluşka

Biri var idi, biri yox idi, bədbəxt bir **gənc oğlan** var idi. **Atası** vəfat etmişdi. **Anası** evə iki **oğlu** olan bir **dul kişi** gətirmişdi. **Atalığı**, ümumiyyətlə, **oğlanı** sevmirdi. Bütün yaxşı, xoş sözlər və xüsusi imtiyazlar öz **oğulları** üçün idi. Onların qəşəng paltarları, dadlı yeməkləri və xüsusi imtiyazları var idi. Amma yazıq **gənc** üçün heç nə edilmirdi. Ona təzə paltarlar alınmırdı. Ancaq ögey **qardaşlarının** köhnə paltarlarını geyirdi. O, köhnə, artıq qalmış yeməkləri yeyirdi. Ona heç bir güzəşt edilmir və istirahət verilmirdi. Bütün günü ağır işlər görürdü. **Oğlan** yemək bişirməli, paltar yumalı və evi təmiz saxlamalı idi. Ona yalnız axşam düşəndə, mətbəxdə ocağın külünün yanında oturmağa icazə verilirdi.

Axşamlar tək qalarkən ağlayardı və pişik ilə söhbət edərdi. Pişik cavabında miyoldayardı ki, bu da "fikir vermə, səndə **qardaşlarında** olmayan bir gözəllik var".

Pişiyin dedikləri həqiqət idi. O, qaralmış, çirkli üzü ilə, geydiyi cırıq paltarla da cəlbedici görünürdü. Onun **qardaşları** isə eleqant geyinməklərinə baxmayaraq çox eybəcər idilər.

Bir gün evə gözəl paltarlar, ayaqqabılar və zərgərlik məmulatları gətirdilər. Kraliça öz sarayında bal təşkil edəcəkdə. **Qardaşlar** da həmin bala getməyə hazırlaşdılar. Onlar daim güzgünün qarşısında bəzənirdilər. Bu **oğlan** onlara qəşəng paltarlarını geyinməyə kömək etməli idi. O, soruşmağa cəsəret edə bilmirdi: "Bəs mən bala getməyəcəyəm?" Çünki cavabın nə olduğunu çox yaxşı bilirdi: "Sən? Əziz **oğlum**, sən evdə qalacaq, yemək bişirəcəksən, qabları yuyacaqsan, **qardaşlarının** yatağını düzəldəcəksən, çünki onlar evə çox yorğun və yuxulu gələcəklər".

Qardaşlar və **ataları** bala getdikdən sonra yazıq **oğlan** göz yaşlarını silərək pişiyə dedi: "Mən necə də bədbəxtəm!", pişik isə miyoldadı. Bu zaman qəfil bir işıq mətbəxi işıqlandırdı və sehrbaz peyda oldu. Sehrbaz dedi: "Qorxma, **oğlan**, sən bütün əziyyət və ahlərini külək mənə çatdırıb. Mən bilərəm, sən bala getmək istəyirsən. Sən mütləq gedəcəksən". **Oğlan** dedi: "Mən bu köhnə geyimlə necə gedə bilərəm? Gözətçilər mənə

qovarlar?" Sehrbaz gülümsədi. O, öz sehrli çubuğunu ehmalca oğlana vurdu. Oğlan gördü ki, onun əynində çox gözəl geyim var.

Sehrbaz dedi: "Paltarla problemi həll etdik", indi sənün üçün kareta lazımdır. Həqiqi centlmen heç vaxt bala piyada getməz! Tez ol, mənə bir balqabaq gətir!

"Hə, əlbəttə", - deyib **oğlan** balqabağı gətirməyə getdi.

Sonra sehrbaz pişiyə dedi: "Sən isə mənə yeddi siçan gətir!"

Tezliklə **oğlan** bir balqabaq, pişik isə yeddi siçan tutub gətirdi. "Yaxşı!", - deyə sehrbaz söylədi. Sehrli çubuq bir toxunuşla möcüzələr yaratdı. Balqabaq parlaq bir kareta, siçanların altısı ağ ata, yeddinci siçan isə kareta sürənə çevrildi. **Oğlan** gözlərinə inanmadı.

"Mən səni saray əhlinə təqdim edəcəyəm. **Şahzadə qız** sənün gözəl görünüşünə heyran olacaq. Ancaq unutma! Gecə yarısı balı tərək edib evə qayıtmalısan. Çünki bu anda sehr sona çatacaq. Kareta yenidən balqabağa, atlar və kareta sürən də siçana çevriləcək. Əynindəki paltarlar əvvəlki köhnə paltarlara, ayaqqabın isə taxta başmaqlara çevriləcək. Anladın?"

Oğlan gülümsədi və dedi: "Bəli, başa düşdüm!"

Gənc **oğlan** sarayın rəqs salonuna girəndə sükut çökdü. Oradakı insanlar onun zərifliyini, gözəlliyini seyr etmək üçün söhbətlərini yarımçıq dayandırdılar.

"Bu kim ola bilər?", - deyə, insanlar bir-birindən soruşdular. İki **qardaş** da bu qərbin kim olduğunu bilmək istəyirdi. Amma heç vaxt ağıllarına gəlməzdi ki, bu gənc **oğlan** onların pişiklə söhbətləşən ögey **qardaşları** ola bilər. **Oğlanın** gözəlliyi **şahzadə qızı** da cəlb etdi. Ona yaxınlaşaraq, rəqs etməyə dəvət etdi. Bütün digər pərəstişkarlarının qısqançlığına baxmayaraq **şahzadə qız** bütün gecəni gənc **oğlanla** rəqs etdi.

"Sən kimsən, gözəl **oğlan**?", - deyərək maraqlandı.

Oğlan cavab verdi: "Sizin üçün nə fərqi var ki, mən kiməm? Axı siz mənə bir daha görməyəcəksiniz".

"Mən sizi bir daha görəyimə əminəm!", - deyə **şahzadə qız** cavab verdi.

Oğlan balda çox gözəl vaxt keçirdi. Ancaq birdən saatın zəngini eşitdi: gecəyarısı olduğunu bildiren ilk zəng vuruldu! Sehrbazın ona söylədiklərini xatırladı, **şahzadə qız** ilə sağollaşmadan pilləkənlərlə aşağı düşməyə başladı. O, qaçarkən ayaqqabısının bir tayı ayağından çıxdı. **Oğlan** ayaqqabını götürmək üçün dayanmadı. Fikirləşdi ki, gecəyarısının sonuncu zəngi vurularsa, fəlakət olacaq! O, saraydan qaçdı və qaranlıqda gözdən itdi.

Ona dəlicəsinə vurulmuş **şahzadə qız** ayaqqabını yerdən götürdü. O, bildirdi ki, ayaqqabı hansı **oğlanın** ayağına uyğun gələrsə, onunla evlənəcək. Şahzadə qız nazir

xanımlara dedi: "Gedin, hər yerə baxın, bu ayaqqabının sahibini tapın. Mən onu tapana qədər sakitləşməyəcəyəm!" Odur ki, nazir xanımlar çalışdılar ki, bu ayaqqabını bütün cavanların ayağına geyindirsinlər.

Nazir qadınlardan biri kasıb **oğlanın** yaşadığı evə gəldi. Nazir xanım soruşdu: "Bu ayaqqabını evdəki bütün cavan **oğlanların** ayağına geyindirə bilərəmmi?" İki **qardaş** heç barmaqlarını ayaqqabının içinə sala bilmədilər. **Nazir qadın** evdə digər gənclərin olub-olmadığını soruşduqda, ögey **ata** cavab verdi: "Heç kim yoxdur". Ancaq bu zaman **nazir xanımın** diqqətini onun paltarını çəkərək mətbəxə doğru dartan pişik cəlb etdi.

Ocağın yanında yoxsul bir **gənc** oturmuşdu. **Qadın nazir** ayaqqabını ona geyindirdi. Ayaqqabı onun ayağına tamamilə uyğun gəldi. **Qadın** təəccübləndi.

Atalığı dedi: "Bu pinti **oğlan** bala gedə bilməzdi. Şahzadəyə deyiniz ki, o mənim **oğlanlarımdan** birinə ərə gəlməlidir. Siz görmürsünüz ki, bu oğlan necə eybəcər və çirkindir?"

Birdən onun nitqi tutuldu - sehrbaz meydana çıxdı.

"Yetər!", - deyərək sehrli çubuğunu qaldırdı. Bir azdan gəncliyi və gözəlliyi ilə işıq saçan bir **oğlan** görüldü. Onun ögey **atası** və **qardaşları** təəccüblə ona baxırdılar. **Nazir xanım** dedi: "Gedək mənimlə, gözəl **oğlan!**" **Şahzadə qız** səni gözləyir ki, nişanlanmağınız şərəfinə sənə bir üzük bağışlasın!" Gənc **oğlan** sevinərək onunla birlikdə getdi. Bir neçə gün sonra **şahzadə qız** onunla evləndi və gənclər sonadək bir yerdə xoşbəxt yaşadılar.

Pişik isə sadəcə miyoldadı.

Mənbə:

Zoluşka haqqında nağıl: www.ucalgary.ca/~dkbrown/cinderella.html